

OLIJ TA'LIM MUASSASALARIDA BO'LJAK O'QITUVCHILARINING KASBIY KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHNING INNOVATSION PEDAGOGIK MEKANIZMLARI

O.Bazarov

Qo'qon davlat universiteti

O'quv ishlari bo'yicha prorektor (Phd)

Annotatsiya: Ushbu maqolada oliy ta'lim muassasalarida bo'lajak musiqa o'qituvchilarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishning ilmiy-nazariy va pedagogik asoslari, zamonaviy ta'lim jarayoniga innovatsion pedagogik mexanizmlarni joriy etishning mazmuni va metodik imkoniyatlari keng yoritilgan. Shuningdek, musiqa ta'limida kompetensiyaviy yondashuvni takomillashtirish, musiqiy-nazariy bilimlar, ijrochilik mahorati, pedagogik tafakkur, metodik tayyorgarlik, raqamli savodxonlik va ijodiy faoliyatning o'zaro integratsiyasini ta'minlash masalalari ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Bo'lajak musiqa o'qituvchilarining kasbiy rivojlanishida innovatsion pedagogik texnologiyalar, loyihaviy ta'lim, muammoli ta'lim, integrativ yondashuv, refleksiv faoliyat, raqamli ta'lim resurslari va individual rivojlanish strategiyalaridan foydalanishning ahamiyati asoslangan. Shu bilan birga, kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirishga yo'naltirilgan pedagogik shart-sharoitlar, ta'lim mazmunini takomillashtirish yo'llari hamda istiqbolli metodik tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: oliy ta'lim, musiqa ta'limi, bo'lajak musiqa o'qituvchisi, kasbiy kompetensiya, innovatsion pedagogik mexanizmlar, kompetensiyaviy yondashuv, ijrochilik mahorati, pedagogik tafakkur, raqamli texnologiyalar, ijodiy faoliyat, integrativ ta'lim, refleksiv yondashuv.

KIRISH

Jahon ta'lim tizimida yuz berayotgan tub o'zgarishlar, ilm-fan va texnologiyalarning jadal rivojlanishi, globallashtirish jarayonlarining chuqurlashuvi oliy ta'lim muassasalari oldiga zamonaviy bilim va ko'nikmalarga ega, mustaqil fikrlaydigan, ijodiy salohiyati yuqori, raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlash vazifasini qo'ymoqda. Bugungi kunda ta'lim sifatini oshirish masalasi nafaqat ta'lim mazmunini yangilash, balki pedagogik jarayonni tashkil etishning samarali mexanizmlarini ishlab chiqish, innovatsion yondashuvlarni amaliyotga tatbiq etish va ta'lim oluvchilarning shaxsiy hamda kasbiy rivojlanishini ta'minlash bilan bevosita bog'liqdir. Ayniqsa, bo'lajak musiqa o'qituvchilarini tayyorlash tizimida mazkur vazifalar alohida ilmiy-pedagogik ahamiyat kasb etadi. Musiqa ta'limi o'zining mazmun-mohiyatiga ko'ra murakkab, ko'p qirrali va integrativ xususiyatga ega bo'lgan pedagogik faoliyat sohasidir. Chunki musiqa o'qituvchisining kasbiy faoliyati musiqiy-nazariy bilimlar, ijrochilik mahorati, pedagogik-psixologik

tayyorgarlik, metodik kompetensiya, estetik tafakkur, ijodiy yondashuv va samarali muloqot ko‘nikmalarining yaxlit tizimiga asoslanadi. Musika o‘qituvchisi nafaqat muayyan musiqiy bilimlarni o‘rgatuvchi mutaxassis, balki yosh avlodning ma’naviy-axloqiy, estetik va badiiy dunyoqarashini shakllantiruvchi, milliy madaniy merosga hurmat va san’atga nisbatan ongli munosabatni rivojlantiruvchi pedagog sifatida ham namoyon bo‘ladi. Shu nuqtayi nazardan, oliy ta’lim muassasalarida bo‘lajak musika o‘qituvchilarining kasbiy tayyorgarligini takomillashtirish jarayonida an’anaviy ta’lim shakllarini zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan uyg‘unlashtirish, talabalarning ijodiy faolligini oshirish, ularni mustaqil pedagogik qarorlar qabul qilishga o‘rgatish hamda nazariy bilimlarni amaliy faoliyatga samarali tatbiq etish imkoniyatlarini kengaytirish muhim vazifalardan hisoblanadi.

O‘zbekiston Respublikasida ta’lim tizimini modernizatsiya qilish, oliy ta’lim muassasalarining ilmiy va innovatsion salohiyatini rivojlantirish, pedagog kadrlar tayyorlash sifatini oshirishga qaratilgan islohotlar mazkur yo‘nalishdagi ilmiy izlanishlarning dolzarbligini yanada oshirmoqda. “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonunda belgilangan ta’limning uzluksizligi, izchilligi, insonparvarligi va demokratik xususiyatlari, shuningdek, ta’lim oluvchilarning intellektual, ma’naviy va jismoniy rivojlanishini ta’minlashga qaratilgan tamoyillar musika ta’limi mazmunini ham zamonaviy talablar asosida takomillashtirishni taqozo etadi. Musika ta’limi yo‘nalishida tahsil olayotgan talabalarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish masalasi, eng avvalo, ularning kelajakdagi pedagogik faoliyatiga qo‘yiladigan talablarni aniqlash, kasbiy tayyorgarlikning tarkibiy qismlarini belgilash va ushbu komponentlarni rivojlantirishga xizmat qiluvchi pedagogik mexanizmlarni ishlab chiqish bilan bog‘liq. Bunda talabalarning musiqiy qobiliyatlarini rivojlantirish bilan bir qatorda pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish, ta’lim mazmunini mustaqil loyihalash, o‘quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish, zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish va o‘z faoliyatini tanqidiy baholash ko‘nikmalarini shakllantirish muhim ahamiyatga ega. Mazkur masalaning dolzarbligi shundaki, musika ta’limida nazariy bilimlar va amaliy ijrochilik faoliyatining mavjudligi o‘z-o‘zidan yuqori darajadagi pedagogik kompetensiyani kafolatlamaydi. Talaba musiqiy asarni mukammal ijro etishi mumkin, biroq uning badiiy mazmunini o‘quvchilarga tushunarli tarzda yetkazish, musiqiy faoliyatni yosh xususiyatlariga muvofiq tashkil etish yoki dars jarayonida yuzaga keladigan pedagogik muammolarga maqbul yechim topish uchun alohida metodik va kommunikativ tayyorgarlik zarur. Demak, kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish jarayonida ijrochilik mahorati bilan pedagogik mahoratning o‘zaro uyg‘unligini ta’minlash asosiy metodologik talablardan biri sifatida qaralishi lozim.

Shu asosda mazkur maqolaning asosiy maqsadi oliy ta’lim muassasalarida bo‘lajak musika o‘qituvchilarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishning nazariy-metodologik asoslarini yoritish, innovatsion pedagogik mexanizmlarning mazmunini ochib berish hamda ularni ta’lim jarayoniga tatbiq etishning ilmiy-metodik imkoniyatlarini asoslashdan iborat.

Zamonaviy pedagogika fanida kompetensiyaviy yondashuv ta’lim natijalarini belgilash, o’quv mazmunini loyihalash va ta’lim oluvchilarning amaliy faoliyatga tayyorgarligini baholashning muhim metodologik asoslaridan biri hisoblanadi. Kompetensiyaviy yondashuvning mohiyati ta’lim oluvchining muayyan fan doirasida egallagan bilimlarini turli hayotiy va kasbiy vaziyatlarda qo’llay olish qobiliyatini shakllantirishga yo’naltirilganligi bilan tavsiflanadi. Bu yondashuvda bilimlar ta’limning yakuniy maqsadi emas, balki mustaqil faoliyatni amalga oshirish, muammolarni hal etish va kasbiy vazifalarni bajarish uchun zarur vosita sifatida namoyon bo’ladi. Kasbiy kompetensiya tushunchasi pedagogik tadqiqotlarda turlicha talqin qilinadi. L. Shulman pedagogning kasbiy bilimlarini tahlil qilar ekan, fan mazmuniga oid bilimlar bilan pedagogik bilimlarning o’zaro uyg’unligini alohida ta’kidlaydi. Uning pedagogik mazmuniy bilimlar haqidagi qarashlari bo’lajak musiqa o’qituvchilarini tayyorlash jarayonida ham muhim metodologik ahamiyatga ega. Chunki musiqa o’qituvchisi o’zlashtirgan musiqiy bilimlarini ta’lim oluvchilarning idrok etish imkoniyatlariga mos ravishda qayta tashkil etishi, ularni samarali o’qitish usullarini tanlay olishi zarur.

Bo’lajak musiqa o’qituvchisining kasbiy kompetensiyasi murakkab tizim sifatida bir nechta o’zaro bog’liq tarkibiy qismlardan tashkil topadi. Mazkur komponentlarning rivojlanishi talabaning shaxsiy xususiyatlari, musiqiy qobiliyatlari, ta’limiy tajribasi, kasbiy motivatsiyasi va pedagogik faoliyatga munosabati bilan chambarchas bog’liq. Musiqiy-nazariy kompetensiya bo’lajak o’qituvchining musiqiy hodisalar, musiqiy ifoda vositalari, janr va uslublar, musiqiy shakllar, lad-garmonik tizimlar, milliy va jahon musiqa madaniyatiga oid bilimlarni egallashini nazarda tutadi. Ushbu kompetensiya musiqiy asarlarni tahlil qilish, ularning badiiy mazmunini anglash, musiqiy obrazlarni farqlash va o’zlashtirilgan bilimlarni ta’lim jarayonida qo’llash orqali namoyon bo’ladi. Musiqiy-nazariy bilimlarning chuqurligi pedagogning ijrochilik faoliyati va metodik qarorlarining ilmiy asoslanganligini ta’minlaydi. Ijrochilik kompetensiyasi musiqa o’qituvchisining vokal va cholg’u ijrochiligi, ansambl va xor bilan ishlash, musiqiy asarlarning badiiy talqinini yaratish, ijro jarayonida texnik va ifodaviy vositalardan foydalanish mahoratini qamrab oladi. Mazkur kompetensiya musiqiy faoliyatning amaliy asosini tashkil etadi. Biroq ijrochilik kompetensiyasining rivojlanishi faqat individual ijro mahoratini oshirish bilan cheklanmaydi. Unda musiqiy asarni o’rgatish, ijrodagi xatolarni aniqlash, talaba yoki o’quvchining ijro imkoniyatlarini hisobga olish va musiqiy faoliyatni metodik jihatdan tashkil etish ko’nikmalari ham muhim o’rin tutadi.

Raqamli-axborot kompetensiyasi zamonaviy musiqiy dasturlar, elektron ta’lim platformalari, raqamli nota muharrirlari, audio va videomateriallar hamda interaktiv vositalardan pedagogik maqsadlarda foydalanish imkoniyatlarini qamrab oladi. Bu kompetensiya musiqa o’qituvchisining raqamli muhitda mustaqil ishlashi, axborotni tanqidiy baholashi va musiqiy ta’lim resurslarini yaratish ko’nikmalarini ham o’z ichiga oladi. Mazkur kompetensiyalar o’zaro mustahkam aloqadorlikda rivojlanadi. Masalan, musiqa o’qituvchisining ijrochilik mahorati musiqiy asarni o’rgatish metodikasi bilan, metodik kompetensiyasi esa kommunikativ va reflektiv

qobiliyatlar bilan uzviy bog‘liqdir. Shuning uchun bo‘lajak musiqa o‘qituvchilarining kasbiy kompetensiyalarini shakllantirishda alohida fanlar bo‘yicha bilimlarni o‘zlashtirish bilan bir qatorda fanlararo integratsiyani, amaliy faoliyatni va shaxsiy rivojlanishni ta’minlovchi yaxlit pedagogik tizimni yaratish zarur.

Oliy ta’lim muassasalarida bo‘lajak musiqa o‘qituvchilarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish jarayonida innovatsion pedagogik mexanizmlardan foydalanish ta’lim mazmuni, o‘qitish metodlari, pedagogik munosabatlar va baholash tizimini o‘zaro uyg‘unlashtirishni talab qiladi. Innovatsion mexanizmlar talabalarning o‘quv jarayonidagi faolligini oshirish, mustaqil qaror qabul qilish, ijodiy fikrlash, o‘zlashtirilgan bilimlarni amaliy vaziyatlarga tatbiq etish hamda kasbiy faoliyatga tayyorgarligini mustahkamlashga yo‘naltiriladi. Musiqa ta’limida innovatsion yondashuvlarni joriy etish, eng avvalo, talabani ta’lim jarayonidagi mavqeini o‘zgartirishni nazarda tutadi. An’anaviy ta’limda o‘qituvchi tomonidan bilimlarni yetkazish va talaba tomonidan ularni o‘zlashtirishga ustuvor ahamiyat berilgan bo‘lsa, zamonaviy pedagogik yondashuvlarda talabani mustaqil izlanishi, musiqiy tajribani amaliy faoliyatda sinab ko‘rishi, muammoli vaziyatlarni hal qilishi va o‘z bilimlarini ijodiy tarzda namoyon etishiga alohida e’tibor qaratiladi. Bunday ta’lim muhitida professor-o‘qituvchi bilim beruvchi subyekt sifatida emas, balki talabani kasbiy rivojlanishini yo‘naltiruvchi, maslahat beruvchi va ijodiy izlanishlarini qo‘llab-quvvatlovchi pedagogik hamkor sifatida ishtirok etadi. Musiqa ta’limida muammoli ta’lim texnologiyalaridan foydalanish talabalarning musiqiy-pedagogik tafakkurini rivojlantirishda muhim o‘rin tutadi. Muammoli ta’lim jarayonida talabalar oldiga aniq pedagogik yoki musiqiy vaziyatlar qo‘yiladi. Masalan, musiqiy qobiliyatlari turlicha bo‘lgan o‘quvchilar bilan bir mashg‘ulot doirasida qanday ishlash, murakkab ritmik tuzilmalarni o‘rgatishda qaysi metodlardan foydalanish, milliy musiqa namunalarini zamonaviy ta’lim mazmuniga qanday integratsiyalash yoki o‘quvchilarning musiqiy idrokini rivojlantirish uchun qanday ijodiy topshiriqlar ishlab chiqish kabi masalalar muhokama qilinadi. Bunday mashg‘ulotlar davomida talabalar muammoni aniqlash, uning sabablarini tahlil qilish, turli yechimlarni taqqoslash, pedagogik jihatdan asoslangan qaror qabul qilish va o‘z fikrlarini dalillar asosida himoya qilish tajribasiga ega bo‘ladilar. Natijada ularda tanqidiy fikrlash, mustaqil izlanish, metodik moslashuvchanlik va pedagogik vaziyatlarga ijodiy yondashish ko‘nikmalari rivojlanadi.

Loyihaviy ta’lim ham bo‘lajak musiqa o‘qituvchilarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiluvchi samarali pedagogik mexanizmlardan biridir. Loyihaviy faoliyat talabalarning muayyan musiqiy-pedagogik muammoni o‘rganishi, uni hal etish bo‘yicha mustaqil reja ishlab chiqishi, zarur axborot va musiqiy materiallarni to‘plashi, amaliy mahsulot yaratishi hamda olingan natijalarni taqdim etishini nazarda tutadi.

Masalan, “Milliy xalq qo‘shiqlari asosida maktab o‘quvchilarining musiqiy tafakkurini rivojlantirish”, “Musiqa darslarida interaktiv metodlardan foydalanish”, “Raqamli texnologiyalar yordamida musiqiy savodxonlikni shakllantirish”,

“Maktab repertuarini mahalliy musiqiy meros namunalari bilan boyitish” kabi loyihalar talabalarning nazariy bilimlarini amaliy faoliyat bilan bog‘lash imkonini beradi. Loyihaviy faoliyatning muhim jihati shundaki, bunda talaba tayyor ma’lumotlarni o‘zlashtirish bilan cheklanmaydi, balki yangi ta’limiy mahsulot yaratish jarayonida faol ishtirok etadi. U musiqiy materiallarni saralaydi, ta’lim maqsadlarini belgilaydi, metodik vositalarni tanlaydi va o‘z loyihasining pedagogik ahamiyatini asoslaydi. Shu orqali uning tashabbuskorligi, ijodiy salohiyati, jamoada ishlash va kasbiy mas’uliyatni his etish qobiliyatlari rivojlanadi. Innovatsion pedagogik mexanizmlarning yana bir muhim yo‘nalishi integrativ ta’limni tashkil etishdir. Musiqi ta’limi fanlari mazmunining o‘zaro aloqadorligi talabalarda yaxlit musiqiy-pedagogik dunyoqarashni shakllantirish uchun zarur shart hisoblanadi. Musiqi nazariyasi, solfedjio, garmoniya, musiqi tarixi, cholg‘u ijrochiligi, vokal, xor dirijyorligi, an’anaviy ijrochilik va musiqi o‘qitish metodikasi fanlarini o‘zaro bog‘liq holda o‘qitish kasbiy tayyorgarlikning yaxlitligini ta’minlaydi.

Masalan, Farg‘ona–Toshkent maqom yo‘llariga mansub musiqiy namunani o‘rganish jarayonida uning lad va uslubiy xususiyatlarini tahlil qilish, ijro usullarini o‘zlashtirish, tarixiy-madaniy mazmunini anglash, musiqiy obrazlarini aniqlash va ushbu asarni umumta’lim maktabida o‘rgatish metodikasini ishlab chiqish mumkin. Bunda bir vaqtning o‘zida musiqiy-nazariy, ijrochilik, tarixiy-madaniy va metodik kompetensiyalar rivojlanadi. Integrativ ta’lim talabalarning musiqiy hodisalarni alohida fanlar doirasida emas, balki yaxlit madaniy va pedagogik jarayon sifatida idrok etishlariga yordam beradi. Shu bilan birga, milliy musiqi merosini o‘rganish, xalq ijodiyoti namunalari ta’lim jarayoniga kiritish va zamonaviy musiqiy tafakkur bilan an’anaviy ijrochilik o‘rtasidagi uzviylikni ta’minlash imkoniyatlarini kengaytiradi. Musiqi ta’limida raqamli texnologiyalarni integratsiyalash ham kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirishning istiqbolli yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Zamonaviy raqamli muhitda nota muharrirlari, musiqiy audioyozuv dasturlari, virtual cholg‘ular, elektron kutubxonalar, videodarslar va interaktiv platformalar ta’lim jarayonining tarkibiy qismiga aylanib bormoqda. Ushbu vositalardan maqsadli foydalanish talabalarning musiqiy bilimlarini chuqurlashtirish, ijodiy faoliyatini kengaytirish va mustaqil ta’lim olish imkoniyatlarini oshirishga xizmat qiladi. Raqamli ta’lim texnologiyalaridan foydalanish jarayonida talabalar musiqiy asarlarning elektron nota matnini yaratish, musiqiy aranjirovkalar tayyorlash, ijro namunalari yozib olish, audioyozuvlarning badiiy va texnik xususiyatlarini tahlil qilish, taqdimot va elektron o‘quv materiallarini ishlab chiqish kabi amaliy vazifalarni bajarishlari mumkin. Bu jarayonda texnologik bilimlar musiqiy mazmun va pedagogik maqsadlar bilan uyg‘unlashtiriladi.

Kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirishda pedagogik refleksiya alohida metodologik va amaliy ahamiyatga ega. Refleksiya shaxsning o‘z faoliyati, bilimlari, tajribasi, qarorlari va erishgan natijalarini anglash, tahlil qilish hamda baholash jarayonini ifodalaydi. Bo‘ljak musiqi o‘qituvchisi uchun refleksiv faoliyat o‘z pedagogik mahoratini takomillashtirish, ijrochilik va metodik faoliyatdagi muammolarni aniqlash hamda kasbiy rivojlanish yo‘nalishlarini belgilashga xizmat qiladi. Musiqi ta’limida refleksiv faoliyat turli shakllarda tashkil

etilishi mumkin. Jumladan, ijro jarayonini audio yoki videoyozuv orqali tahlil qilish, o‘tkazilgan mashg‘ulotning metodik samaradorligini baholash, o‘zaro kuzatuv va tahlil, refleksiv kundalik yuritish, individual portfolio shakllantirish hamda pedagogik vaziyatlar yuzasidan yozma xulosalar tayyorlash shular jumlasidandir.

Masalan, talaba pedagogik amaliyot davomida tashkil etgan musiqa darsini videoga yozib oladi va keyinchalik ushbu mashg‘ulotni tahlil qiladi. Tahlil jarayonida darsning maqsad va vazifalariga erishilganligi, qo‘llanilgan metodlarning samaradorligi, musiqiy repertuarning o‘quvchilar yoshiga mosligi, pedagogik muloqotning sifati, vaqt taqsimoti va o‘quvchilarning faolligi kabi ko‘rsatkichlarga e’tibor qaratadi. Aniqlangan muammolar asosida keyingi mashg‘ulotlarni takomillashtirish bo‘yicha aniq vazifalar belgilaydi. Bunday yondashuv talabaning o‘z faoliyatiga nisbatan mas’uliyatli munosabatini shakllantiradi. Shu bilan birga, u o‘zining kuchli va rivojlantirilishi lozim bo‘lgan jihatlarini aniqlash, kasbiy o‘sish dinamikasini kuzatish va mustaqil ta’lim faoliyatini rejalashtirish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Individual yondashuv ham kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirishning muhim pedagogik shartlaridan biridir. Musiqa ta’limi yo‘nalishida tahsil olayotgan talabalarning musiqiy qobiliyatlari, ijrochilik tajribasi, nazariy bilimlari, ijodiy qiziqishlari va kasbiy motivatsiyasi turlicha bo‘lishi tabiiy. Shu sababli barcha talabalarga bir xil mazmundagi va murakkablikdagi topshiriqlarni berish ularning individual imkoniyatlarini to‘liq namoyon etishiga har doim ham yordam bermaydi. Individual rivojlanish trayektoriyalarini ishlab chiqish orqali har bir talabaning kasbiy ehtiyojlariga mos o‘quv vazifalarini belgilash mumkin. Masalan, ijrochilik mahorati yuqori, biroq metodik tayyorgarligi yetarli bo‘lmagan talabaga dars loyihalash, pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish va mikroo‘qitish mashg‘ulotlari bo‘yicha qo‘shimcha topshiriqlar beriladi. Aksincha, metodik bilimlari yaxshi, ammo ijrochilik ko‘nikmalarini yanada rivojlantirishi zarur bo‘lgan talabaga musiqiy asarlarni mustaqil o‘zlashtirish, ansambl mashg‘ulotlari va ijro tahliliga oid individual vazifalar tavsiya etiladi. Bunday yondashuv talabaning kasbiy rivojlanish jarayonini shaxsiy imkoniyatlariga muvofiq tashkil etish, o‘quv motivatsiyasini mustahkamlash va ta’lim natijalarining barqarorligini ta’minlashga xizmat qiladi.

Bo‘lajak musiqa o‘qituvchilarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish ko‘p bosqichli, maqsadli va o‘zaro aloqador jarayon bo‘lib, uning samarali tashkil etilishi aniq pedagogik modelga tayanishni talab qiladi. Pedagogik model ta’lim maqsadlari, mazmuni, metodlari, vositalari, tashkiliy shakllari, pedagogik shart-sharoitlari va kutilayotgan natijalar o‘rtasidagi uzviy aloqani ifodalovchi tizim sifatida qaraladi. Mazkur maqola doirasida bo‘lajak musiqa o‘qituvchilarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishga yo‘naltirilgan pedagogik modelning maqsadli, mazmuniy, tashkiliy-texnologik, diagnostik-baholash va natijaviy komponentlarini o‘zaro uyg‘unlashtirish taklif etiladi. Modelning maqsadli komponenti bo‘lajak musiqa o‘qituvchilarida zamonaviy ta’lim talablariga mos kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish, ularning ijodiy salohiyatini ro‘yobga chiqarish va mustaqil pedagogik faoliyatga tayyorlashga yo‘naltiriladi. Mazkur komponentda kasbiy tayyorgarlikning ustuvor maqsadlari, vazifalari va kutilayotgan ta’lim natijalari belgilanadi. Mazmuniy komponent musiqa ta’limining nazariy va

amaliy asoslarini, pedagogik-psixologik bilimlarni, metodik tayyorgarlikni, raqamli texnologiyalarni va milliy musiqiy merosga oid bilimlarni o‘zaro integratsiyalashni nazarda tutadi. Mazmuniy komponentning asosiy vazifasi talabalarda musiqiy va pedagogik bilimlarning yaxlit tizimini shakllantirishdan iborat. Tashkiliy-texnologik komponent ta’lim jarayonini innovatsion metodlar, interfaol texnologiyalar, ijodiy loyihalar, pedagogik amaliyot, raqamli resurslar va individual ta’lim topshiriqlari asosida tashkil etishni qamrab oladi. Bunda ta’lim shakllari va metodlari talabalarining kasbiy faolligini oshirish, mustaqil izlanishini qo‘llab-quvvatlash va amaliy ko‘nikmalarini mustahkamlashga xizmat qilishi lozim. Diagnostik-baholash komponenti kasbiy kompetensiyalarning shakllanish va rivojlanish darajasini aniqlash, o‘quv faoliyati natijalarini tahlil qilish va ta’lim jarayonini takomillashtirish uchun zarur ma’lumotlarni olishga yo‘naltiriladi. Bunda musiqiy-nazariy bilimlar, ijrochilik mahorati, metodik tayyorgarlik, kommunikativ faoliyat, raqamli savodxonlik va refleksiv qobiliyatlarni baholash mezonlaridan foydalanish mumkin. Natijaviy komponent modelning yakuniy maqsadlarini ifodalaydi. Ushbu komponent doirasida bo‘lajak musiqa o‘qituvchisining kasbiy faoliyatga tayyorligi, musiqiy va pedagogik bilimlarni integratsiyalash qobiliyati, ijodiy yondashuvi, innovatsion texnologiyalardan foydalanish malakasi va o‘z faoliyatini mustaqil takomillashtirish imkoniyatlari kutilayotgan natijalar sifatida belgilanadi.

Mazkur modelni amaliyotga joriy etishda tizimlilik, izchillik, uzviylik, individuallashtirish, integratsiya, amaliy yo‘naltirilganlik va refleksivlik tamoyillariga tayanish muhim hisoblanadi. Ushbu tamoyillar ta’lim jarayonining tarkibiy qismlari o‘rtasidagi aloqadorlikni ta’minlash, talabalar faoliyatini kasbiy vazifalarga yo‘naltirish va ularning rivojlanish dinamikasini muntazam kuzatib borish imkonini beradi. Bo‘lajak musiqa o‘qituvchilarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishda innovatsion pedagogik mexanizmlarning samaradorligi ularni amalga oshirish uchun zarur pedagogik shart-sharoitlarning yaratilishiga bevosita bog‘liq. Bunda ta’lim mazmunining zamonaviy kasbiy talablar bilan muvofiqligi, professor-o‘qituvchilarning innovatsion faoliyatga tayyorgarligi, moddiy-texnik bazaning rivojlanganligi, talabalar uchun ijodiy va mustaqil ta’lim muhitining yaratilishi muhim ahamiyatga ega.

Birinchi navbatda, musiqa ta’limi yo‘nalishidagi o‘quv dasturlari va fan mazmunini kompetensiyaviy yondashuv asosida takomillashtirish talab etiladi. Bunda fanlarning nazariy mazmuni bilan bir qatorda amaliy topshiriqlar, ijodiy loyihalar, musiqiy-pedagogik vaziyatlar, mustaqil izlanish va pedagogik amaliyotga oid faoliyat turlarini kengaytirish maqsadga muvofiq. O‘quv dasturlarida talabalarining egallashi lozim bo‘lgan kasbiy kompetensiyalar aniq belgilanishi, har bir fan mazmuni esa ushbu kompetensiyalarni rivojlantirishga xizmat qilishi zarur.

Ikkinchidan, oliy ta’lim muassasalarida zamonaviy musiqiy ta’lim muhitini shakllantirish lozim. Buning uchun maxsus musiqa xonalari, cholg‘u asboblari, audio va videoyozuv vositalari, elektron nota kutubxonalari, musiqiy dasturlar va interaktiv ta’lim resurslaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish muhimdir. Zamonaviy texnik vositalarning mavjudligi talabalarining ijodiy faoliyatini

faollashtirish bilan bir qatorda musiqiy materiallarni mustaqil o’rganish va o’zlashtirilgan bilimlarni amaliyotda sinab ko’rish imkonini beradi.

Uchinchidan, professor-o’qituvchilarning innovatsion pedagogik kompetensiyalarini muntazam rivojlantirish zarur. Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni o’zlashtirish, xalqaro va mahalliy ilg’or tajribalarni o’rganish, fanlararo hamkorlikni yo’lga qo’yish va ilmiy-metodik faoliyatni kuchaytirish musiqa ta’limi sifatini oshirishning muhim omillaridan hisoblanadi. Professor-o’qituvchilarning o’zaro tajriba almashishi, ochiq mashg’ulotlar tashkil etishi, mahorat darslari va metodik seminarlar o’tkazishi innovatsion pedagogik muhitning shakllanishiga xizmat qiladi.

To’rtinchidan, oliy ta’lim muassasalari va umumiy o’rta ta’lim maktablari o’rtasidagi hamkorlikni rivojlantirish talab etiladi. Bo’lajak musiqa o’qituvchilarining pedagogik amaliyotini mazmunan boyitish, tajribali pedagoglar bilan mentorlik faoliyatini tashkil etish, maktablarda ochiq musiqa mashg’ulotlari va ijodiy tadbirlarni o’tkazish talabalarning kasbiy tajribasini kengaytiradi. Bunday hamkorlik nazariy bilimlarning amaliy faoliyat bilan bog’liqligini mustahkamlash va kelajakdagi kasbiy vazifalarga moslashish imkoniyatlarini oshiradi.

Beshinchidan, talabalarning ilmiy-tadqiqot va ijodiy faoliyatini qo’llab-quvvatlash muhim ahamiyat kasb etadi. Musika ta’limiga oid ilmiy maqolalar tayyorlash, konferensiyalarda ishtirok etish, milliy musiqa merosini o’rganish, musiqiy repertuarlarni tahlil qilish, metodik qo’llanmalar va elektron ta’lim resurslarini yaratish talabalarning mustaqil fikrlash va ilmiy izlanish ko’nikmalarini rivojlantiradi. Ushbu pedagogik shart-sharoitlarning o’zaro uyg’unligi innovatsion ta’lim mexanizmlarini tizimli joriy etish, ta’lim jarayonining samaradorligini oshirish va bo’lajak musiqa o’qituvchilarining kasbiy tayyorgarligini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Bo’lajak musiqa o’qituvchilarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish jarayonida baholash tizimi nafaqat o’zlashtirilgan bilim va ko’nikmalarni aniqlash, balki talabalarning individual rivojlanish yo’nalishlarini belgilash, mavjud muammolarni aniqlash va pedagogik ta’sir samaradorligini tahlil qilish vositasi sifatida ham namoyon bo’ladi. Musika ta’limida kasbiy kompetensiyalarni baholash ko’p mezonli yondashuvga asoslanishi lozim. Chunki talabaning kasbiy tayyorgarligini faqat nazariy bilimlar yoki ijrochilik mahorati bilan o’lchash uning pedagogik faoliyatga tayyorligi haqida to’liq tasavvur bermaydi. Shu sababli baholash jarayonida bilim, amaliy ko’nikma, ijodiy yondashuv, kasbiy motivatsiya, kommunikativ faoliyat va refleksiv qobiliyatlarni birgalikda hisobga olish maqsadga muvofiq. Musiqiy-nazariy kompetensiyani baholashda musiqiy asarlarni tahlil qilish, lad-garmonik tuzilmalarni aniqlash, musiqiy ifoda vositalarini izohlash va nazariy bilimlarni amaliy vazifalarda qo’llash topshiriqlaridan foydalanish mumkin. Ijrochilik kompetensiyasini baholashda asar ijrosining texnik va badiiy xususiyatlari, musiqiy obrazni ifodalash, ijro madaniyati va mustaqil ishlash ko’nikmalari hisobga olinadi. Metodik kompetensiyani aniqlashda dars loyihalarini ishlab chiqish, mashg’ulotlarni modellastirish, musiqiy repertuar tanlash, ta’lim metodlarini asoslash va pedagogik vaziyatlarga yechim taklif etish kabi topshiriqlar

muhim ahamiyatga ega. Raqamli kompetensiyani baholashda esa elektron nota muharrirlaridan foydalanish, musiqiy materiallar tayyorlash, raqamli resurslarni tanlash va ularni ta’lim jarayoniga integratsiyalash imkoniyatlari o’rganiladi.

Refleksiv kompetensiyani aniqlashda talabaning o’z faoliyatini tahlil qilishi, erishilgan natijalarni baholashi, xatolar sabablarini aniqlashi va kelgusi faoliyat uchun takomillashtirish rejasini ishlab chiqishi asosiy ko’rsatkichlar sifatida belgilanadi. Baholash jarayonida diagnostik topshiriqlar, pedagogik kuzatuv, ijodiy portfolio, o’zaro baholash, o’z-o’zini baholash va amaliy mashg’ulotlar natijalarini tahlil qilish usullaridan kompleks foydalanish mumkin. Bunda dastlabki diagnostika, oraliq monitoring va yakuniy baholashning uzviyligini ta’minlash talabalarning rivojlanish dinamikasini aniqlashga yordam beradi. Shuni alohida ta’kidlash lozimki, mazkur maqolada keltirilgan baholash mezonlari va metodik yondashuvlar nazariy-metodik takliflar hisoblanadi. Ularning samaradorligi to’g’risida ilmiy xulosa chiqarish uchun maxsus tajriba-sinov ishlari, diagnostik ma’lumotlar va tegishli statistik tahlillar talab etiladi.

XULOSA

Oliy ta’lim muassasalarida bo’lajak musiqa o’qituvchilarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish zamonaviy musiqa ta’limining ustuvor pedagogik vazifalaridan biri hisoblanadi. Mazkur jarayon ta’lim mazmunini yangilash, innovatsion pedagogik texnologiyalarni tatbiq etish, nazariy va amaliy tayyorgarlikni integratsiyalash hamda talabalarning individual kasbiy rivojlanishini ta’minlashga qaratilgan tizimli yondashuvni talab qiladi. Maqolada olib borilgan nazariy tahlillar asosida bo’lajak musiqa o’qituvchilarining kasbiy kompetensiyalari musiqiy-nazariy, ijrochilik, metodik, kommunikativ, raqamli-axborot va refleksiv-ijodiy tarkibiy qismlarning o’zaro uyg’unligi asosida rivojlanishi zarurligi aniqlandi. Ushbu komponentlarning o’zaro integratsiyasi kelajakdagi pedagogik faoliyatni samarali tashkil etish, musiqiy bilimlarni ta’lim oluvchilarga yetkazish va zamonaviy ta’lim muhitida mustaqil pedagogik qarorlar qabul qilish uchun muhim nazariy asos bo’lib xizmat qiladi. Innovatsion pedagogik mexanizmlarning didaktik imkoniyatlarini tahlil qilish natijasida kompetensiyaviy yondashuv, muammoli ta’lim, loyihaviy faoliyat, integrativ o’qitish, raqamli texnologiyalar, refleksiv tahlil va individual ta’lim trayektoriyalarining kasbiy tayyorgarlikni takomillashtirishdagi o’rni asoslandi. Ushbu mexanizmlardan kompleks foydalanish talabalarning mustaqil ta’lim olish, ijodiy fikrlash, musiqiy-pedagogik muammolarni hal etish va o’z faoliyatini baholash ko’nikmalarini rivojlantirish uchun metodik imkoniyatlar yaratadi.

Shuningdek, kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirishga yo’naltirilgan pedagogik modelning maqsadli, mazmuniy, tashkiliy-texnologik, diagnostik-baholash va natijaviy komponentlari o’rtasidagi o’zaro aloqadorlik muhimligi ko’rsatib berildi. Mazkur komponentlarning uzviyligi ta’lim jarayonini tizimli loyihalash, pedagogik ta’sir vositalarini maqsadga muvofiq tanlash va ta’lim natijalarini izchil baholash imkonini beradi. Musiqa ta’limida milliy musiqiy merosni zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan uyg’unlashtirish ham alohida ahamiyatga ega. Xalq qo’shiqlari, maqom san’ati, an’anaviy ijrochilik namunalari

va milliy musiqiy qadriyatlarni o‘quv jarayoniga integratsiyalash bo‘lajak musiqa o‘qituvchilarining badiiy-estetik dunyoqarashini boyitish, milliy madaniy merosga nisbatan mas’uliyatli munosabatini shakllantirish hamda musiqiy ta’limning tarbiyaviy imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qiladi. Tahlillar asosida oliy ta’lim muassasalarida bo‘lajak musiqa o‘qituvchilarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish uchun o‘quv dasturlarini kompetensiyaviy yondashuv asosida takomillashtirish, innovatsion va raqamli ta’lim muhitini rivojlantirish, pedagogik amaliyotning mazmunini boyitish, professor-o‘qituvchilarning metodik salohiyatini oshirish, individual rivojlanish trayektoriyalarini ishlab chiqish va refleksiv baholash mexanizmlarini keng qo‘llash maqsadga muvofiq degan xulosaga kelindi.

Umuman olganda, bo‘lajak musiqa o‘qituvchilarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishga qaratilgan innovatsion pedagogik mexanizmlarni izchil joriy etish oliy ta’limda musiqa ta’limi sifatini oshirish, pedagog kadrlarning kasbiy tayyorgarligini takomillashtirish va zamonaviy ta’lim talablariga mos ijodkor mutaxassislarni tayyorlashning muhim pedagogik yo‘nalishi hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Asqarova, S. "XOR VA XORSHUNOSLIK FANI DARSLARIDA KOMPETENSIYALARNI RIVOJLANTIRISH." *Yevroosiyo Akademik tadqiqotlar jurnali* 2 (2022): 62-65.
2. Ibraeva, K. E. va S. M. Askarova. "CHO‘G‘ULUVCHI IJROCHILIK TALABALARNING BADIY VA IJODIY FAOLIYATINING BIR TURI SIFATIDA." *Sharq san'ati va madaniyati* 4.2 (2023): 578-586.
3. Asqarova, S. M., and S. B. Kenjayeva. "MADANIYAT VA SAN'AT TA'LIM TASHKILOTLARIDA O'QITISHNING ZAMONAVIY METODLARI." *Advances in Science and Education* 1.11 (2025): 60-63.
4. Asqarova, S., and M. Xayitboyeva. "UMUMTA'LIM MAKTABIDA XOR TO'GARAGI MASHG'ULOTLARINI TASHKIL ETISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI." *Interpretation and researches* 1 (2023).
5. Asqarova, S. "MUSIQIY TA'LIMIDA ABU ALI IBN SINO MEROSIDAN FOYDALANISH." *Interpretation and researches* 1 (2023).
6. Muhammadjonovna, Askarova Sohibaxon va Kuserbayev Janbolat Asetovich. "Musiqi va qo'shiq san'ati orqali talabalarni axloqiy tarbiyalash." *XALQARO IJTIMOIIY FANLAR VA FANLARARO TADQIQOTLAR JURNALI ISSN: 2277-3630 Ta'sir omili: 8.036* 12.02 (2023): 12-16.
7. Qobilova, E., I. Xaydarova, and R. Gulnora. "O 'ZBEK XALQ AN'ANALARI-TARBIYA OMILI." *Scientific Approach to the Modern Education System* 3.26 (2024): 192-195.
8. QOBILOVA, E'ZOZXON. "Forming a sense of love for the profession by teaching labor songs to 4th class students in music culture lessons." *Journal of Positive School Psychology* 7.2 (2023).